

Az erdélyi reformátusok 1656-iki marosvásárhelyi közzsinata történetéhez.

W. N. Darnell — mint tudjuk — Londonban még 1831-ben kiadta dr. Basirius Izsák levelezését és megírta életrajzát, bár rendkívül pongyolán és sok hibával. Műve 153. lapja szerint Basire két okíratát látta és használta: az erdélyi főzsinathoz intézett 15 pontból álló vallásügyi beadványát meg a fejedelemez (II. Rákóczy Györgyhöz) szóló és 25 pontból álló előterjesztését.¹

Midőz 1886-ban a durhami káptalan levéltárában átkutattam a Hunter-féle kéziratokat, nem voltam képes e két okíratra ráakadni.² Az utóbbiról előbb azt hittem, hogy annak a Basire-műnek eredeti kézírata, melyet egy magyar kutató Oxfordban fedezett fel néhány év előtt és adott ki fénynyomatú hasonmásban az 1657-ben Gyulafejérvárott megjelent s a „Bodleiana“-ban őrzött egyetlen példányáról „Schema primum generale sive forma studiorum Albensium“ czímen, de mivel ez nem 25 pontból áll — nem azonos vele s így még lappang. Az első okíratot azonban egy szerencsés ismerősöm találta meg harmadfélszáz éves rejték helyén s juttatta kezemhez. Egy immár megsárgult, vízfoltos, két helyén szúette ketté hajtott félívnyi írat ez — úgylátszik végig Basire kézírása — melynek három beírt lapjának következő a tartalma:

Considerationes quaedam ecclesiasticae ab I[saco] B[asirio] S. Sanctae theologiae doctore et publico professore (pro tunc praeside) oblatae SS. Synodo generali Transylvanicae, Marosvásárhelini congregatae, mense Iunio. Anno Christi 1656.

In hac ecclesia (alias orthodoxa) desunt:

1. Matriculae baptismatum.
2. Matrimon[ialium].
3. Sepulturarum et
4. Excommunicationum, cuius usus potest esse plurimus, tam in ecclesia, quam in republica.

¹ Darnell művének id. vonatkozó helye így szól: The professor of divinity (t. i. Basire) had not been long at Alba Julia, before his active mind was engaged in projects for the improvement of the University in which he held a distinguished station, and for the benefit of the Reformed Church established in that country. I have before me two documents, the one on ecclesiastical matters, addressed to the General Synod of Transylvania, the other suggesting academical arrangements, addressed to the Prince. The former consists of fifteen, the latter of twentyfive distinct propositions, and both are drawn up with great clearness. Their object appears to be to introduce order and uniformity in the proceedings of the church; and to assimilate, as far as possible, the regulations and usages of the University to those which had been approved of after long trial in the West of Europe.

² Csupán címüket közölhettem (a katalogus nyomán) a Történelmi Tár 1889. évi. 494. l.

2. Reformatio communionis promiscuae (sine ullo delectu vel praexamine communicantium) foret necessaria, ne canes manifeste indigni, vel etiam alibi excommunicati, sacrilege usurpent panem filiorum.

3. Uniformitas in administranda Sacra coena promoveret unitatem ecclesiasticam.

4. Catecheseos viva, frequens et publica, coram toto coetu exercitatio (puta pomeridiana) informaret, etiam adultiores (fortassis aequae ignorantes) uti iuxta dictum prophetae Jes. XI. 9. Tandem aliquando plena sit etiam haec terra scientia Jehovahae, velut aquis alveum Maris operientibus.

5. Baptismatis solennis administratio, praesente ecclesia tota (iuxta expressum canonem Hungaricum huc annexum¹ et rationibus gravissimis confirmatum) plurimum conduceret, tum ad rectam Sacramenti istius intellectionem, tum ad pietatis in adultis ipsis incrementum, dum seria meditatione proprii baptismatis accendi possent, ad vota vitae sanctae renovanda, atque etiam ad officium christianum prestandum stimulantur, Deo benedicente.

6. Utinam tandem aliquando erigantur scholae vernaculae sive foeminae (iuxta saluberrimum 97 canonem Szathmáriensem anni 1646) ita enim pueris atque etiam puellis a teneris lacte pietatis probe imbutis, Deo benedicente vera religio in hac terra brevi temporis spatio germinaret,² velut ex traduce (uti de avia et matre sui Timothei memorat Apostolus II. Tim. I. 5.) neque periculum apostasiae a vera religione ad falsam hanc vel illam (in hoc regno Transylvaniae nimis licenter toleratam) in casu mutati principis vel religionis tantopere metuendum.

7. Gradualis cantus vulgaris reformatio aliqua commoda esset excogitanda, cum is (uti nunc exercetur) accidat aequae obscurus plebi atque lingua latina ipsa absque ulla ferme aedificatione, vel intellectus, vel memoriae, vel affectuum populi christiani, qui tamen in omnibus partibus cultus divini deberet esse perpetuo scopus praecipuus, idemque vere apostolicus.³ Optandum etiam foret, uti in cantu communi psalmodum non soli scholastici, sed totus coetus utriusque sexus, posset laudes Dei decore concinere, uti fit in plerisque omnibus aliis ecclesiis reformatis, bene ordinatis, ita enim sacro exercitio occupati omnium animi et sensus non evagarentur, aut remanerent infructuosi.

8. Curandum, ne ulla schola trivialis doceat ultra rhetoricam, propter incommoda publica non pauca.

9. Sit uniformitas librorum in scholis omnibus, praecipue catecheseos, ne iuventus migrans de schola in scholam distrahatur, imo quod est haud exiguum huius loci incommodum in grammaticarum varietate detenta, spes Daciae vestrae consenscat in grammaticando, sine ullo ferme ulteriori profectu in linguae latinae eleganti ac terso sermone vel stylo.

10. Remedium modeste inquirendum contra canales privatarum scholarum sive (ut vocant) pedagogiarum apud magnates, in detrimentum

¹ *Ezt oldalt írva találjuk*: Canon XII. Articulorum Hungarorum anni 1595. Sacramenta non debent administrari nisi publico in loco praesente coetu et quidem antemeridiano tempore, quod non solum de Coena Domini, sed de baptismo quoque dicimus et id quidem ideo, quia baptismus sacramentum sit nostrae in coetum ecclesiae insertionis. Deinde ne dignitas sacramentorum vilescat. Excepto tamen casu necessitatis.

² *Oldalt írva*: Gal. III. 28. In Christo Jesu non est masculus ac foemina.

³ *Idézete oldalt írva*: I. Cor. XIV. 2. Omnia ad aedificationem fiant.

scholarum publicarum, aequae ac ipsorum nobilium, in re literaria et pura latinitate, defectum posteritati lugendum.

11. Tempestiva praemonitio detur ad professorem vel rectores Albenses (ab iis quorum interest) de pastoribus evocandis, vel rectoribus scholarum honeste abducendis, quorum electio libera relinquenda est suis superioribus, secundum Leges.

12. Restitutio librorum tum Suae Celsitudinis, tum collegii Albensis fiat ab iis RR. DD. pastoribus, qui libros sunt mutuati, namque tentio est sacrilegium.

13. Ministri gradus inferioris a vulgari contemptu et extrema inopia vindicandi, pro virili.

14. Utinam salubri aliquo consilio pastores vestri ambulatorii possent fieri perpetui (semper tamen, exceptis iustis casibus scandalii vel heterodoxias) ad tollendum grave illud scandalum, huic uni ecclesiae Transylvanicae (inter omnes sorores ecclesias reformatas) peculiare.

15. Finita synodo, uti constituatur aliqua ecclesia (ut loquuntur) sive delecti 3 vel 4 ex DD. senioribus, qui cum R^{mo} domino episcopo decident casus intervenientes graviore et speciatim etiam invigilent (cum domino professore) in censuram librorum imprimendorum.

Ultimo, uti dehinc duo saltem ex DD. venerandis senioribus constanter intersint, per vices toti synodico examini candidatorum, ut diiudicent atque etiam cum domino professore (si opus fuerit) moderentur. Actum hunc solennem, tum ne legitima disputatio fiat tumultuaria altercatio; tum praecipue, uti DD. seniores ipsimet satisfaciant conscientiae propriae. Alias quomodo evadent Mucronem Apostolicum I. Tim. V. 22.

Manus cito nemini imponito, neque communicato peccatis alienis.

Largiatur Deus veritatis ac ordinis spiritum (vere) publicum, omnibus ubicunque intra sphaeram vocationis suae, in via pacis ambulatibus. Amen.

Ez a beadvány — mint látjuk — csakugyan 15 számozott pontot tartalmaz, mint Darnell tudósít és ezeken kívül még egy számozatlan (utolsó) tizenhatodikat is. E pontokban a volt gyulafejevári tanár — mint Darnell szintén írja — rendet és egyöntetűséget akart bevezetni *in hac ecclesia (alias orthodoxa)* t. i. az erdélyi protestáns egyházba s azért a nevezett 16 pontot az 1656 június havában, Marosvásárhelyen tartott zsinat elé terjesztette, mint annak elnöke. Mily eredménnyel nem tudom, de több érdekes dolgot tudunk meg belőle.

Így először azt, hogy Erdélyben a jelzett időben még nem vezettek rendes anyakönyveket a keresztelesekről, házasságokról és temetésekről, a mi azonnal föltűnt az anglikán papnak, kinek régi otthonában — mert Rouenban született és Rotterdamban nevelkedett mielőtt pappá lett — már 1538-ban Cromwell Tamás, VIII. Henrik híres minisztere rendszeresítette anyakönyvek vezetését egy rendeletével. Hazánkban ellenben tudtommal csakis majdnem két évszázaddal később az 1727: XXV. törvényczikk és egyéb kormányrendelet szabályozta az anyakönyvek vezetését.

Egy másik, föltűnt körülményről is kapunk benne tudósítást, arról t. i., hogy ámbár már elég magyar graduale és más énekes könyv létezett nálunk Basire idejében, az egyházi énekeket még mindig

latinul énekelték. Ugyane 7-ik pontból megtudjuk még azt is, hogy a zsoltárokat nem az egész egyházi gyülekezet, hanem csak a tanulók (scholastici) énekelték.

Nagy súlyt fektet Basire arra is, hogy „trivialis scholában“ a retorikán felül mást ne tanítsanak.

Helyes az az indítványa is, hogy az iskola-könyvekben legyen egyformaság, úgy hogy a diák-gyerekek ne vallja kárát, ha kénytelen iskolát cserélni.

A 12-ik pontban adott tanácsot jó volna minden kölcsön adottkönyvbé feljegyezni, hogy t. i. kölcsönvett könyvnek vissza nem adása „sacrilegium“.

A 6-ik pont leányiskolák felállítását sürgeti az 1646-iki szatmári zsinat kánonjának értelmében.

E fölötte érdekes — és tudtommal kiadatlan — írat eredetijét illő helyére, az Erdélyi Nemzeti Múzeum levéltárába juttattam örök megőrzésre.

Kropf Lajos.

II.

Hálára kötelezte Kropf Lajos a magyar művelődéstörténet tanulmányozóit angolországi buvárkodásainak legújabb eredményével: a Basire Izsák reformjavaslatainak megismertetésével. Új adatokat nyújt ez az ekkori állapotok és események történetéhez, újakat magának Basirenek is a gondolkozásmódja megítéléséhez.

Minden előtt megtudjuk belőlök, hogy a most közlött tizenöt tétel egészen más, mint az a tíz tétel, melyeket hasonlóképpen Basire tűzött ki az erdélyi református egyház ugyanezen közzsinatára a lelkészavatási vitatkozás tételeitül, azután pedig a gyulafejevári „egyetem“ (!) ifjúsága elé ugyancsak vitatételekűl.¹ Eleget tett tehát velök úgy zsinati választott elnöki, mint kollégiumi professzori tisztének. Ám zsinati elnöki minőségében még kötelességének tartotta, hogy ne csak elméleti téren mozogjon, hanem az erdélyi egyházi és iskolai élet fejlesztése és rendezése végett ezenkívül gyakorlati irányú javaslatokkal is járuljon a zsinat elé, a milyent a régebbi intézkedések értelmében rendszerint kétszer is tartottak évenként, így 1656-ban is.

Előre összeszerkesztett tizenöt pontjához ott helyben, Marosvásárhelyen csatolhatta hozzá a pótlékul szolgáló számnélküli pontot, még pedig ama tapasztalata alapján, melyet a zsinat első napján tartani szokott lelkészavatási *disputatio* alkalmával szerzett. Bizonyos belőle, hogy az esperes urak teljességgel nem érdeklődtek a tudományos vita folyama és eredménye iránt, a mi bizony nem valami szép világot vet sem kötelességtudásukra, sem a tudomány iránti érzékökre.

A tizenöt pontba foglalt reformeszmék közül nem egy megegyezik az általa annyira gyűlölt és üldözött magyar puritánusok törekvéseivel. Így a vasárnap délutáni kátémagyarázatok kivánalmát *Medgyesi Pál* is hangoztatta már;² viszont a keresztségnek az egész gyülekezet jelenlété-

¹ Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár. II. k. 849. és 850. sz., a hol azonban absolute tévesen van szerzőül megnevezve Fenser János, a kinek semmi köze nem volt az egészhez.

² Dialogus politico ecclesiasticus (Bártfa, 1650.) 201. l.

ben való kiszolgáltatása adta volt a közvetlen okot Tolnai Dali Jánosnak az üldözésére tíz évvel azelőtt a tiszáninneni egyházkerületben, melynek pedig Basire-től is idézett kánonos könyve (XII. cz.) régen elrendelte volt azt; aztán a magyarnyelvű, vagyis leány-iskolák (mert a fiu-iskolák az u. n. latin iskolák voltak) felállítását elrendelő, de — mint látszik — végre nem hajtott kánon, melyet most megsürgetett Basire, szintén a puritánusok s kivált Tolnai és Medgyesi agitációjának volt az eredménye; a latin nyelvű énekek használata ellen pedig ugyanők már évekkal azelőtt felléptek s mindent elkövettek a zsoltárok közhasználatba juttatására.

Mutatja ez azt az óvatosságot és körültekintést, a melylyel ekkor már, eltérőleg a presbiteriánusok ellen csak előző évben is dúló üldözéstől, ez évben kezdtek kezelni a II. Rákóczy György környezetében azoknak az ügyét. Nagy hadi vállalata, a lengyel hadjárat előtt állott ekkor a fejedelem és szüksége volt minden alattvalója jóakarátára. Azok a tétélek, melyek a lelkesztatási vitának voltak tárgyai, szintén csak távolról érintették a kényes kérdéseket s egyáltalában nem törekedtek kihegyezni az ellentéteket, a melyeknek pedig tapintatlan és erőszakos élére állításában addig éppen Basire volt a főmester, ki Apáczaival szemben valószínűságot *agent provocateur*i szerepet játszott még csak néhány hónappal azelőtt is.

Még azokban is felette tartózkodóvá lett azóta, a mikben reformjavaslatok közt ellenök foglal állást a puritánusoknak. Az urvacsora szertartásának viszályos ügyében éppen egyidejűleg történt az a fordulat, hogy a tiszáninneni egyházmegyéék felhagytak addigi ellenséges magatartásukkal a Tolnaiék által kívánt reform irányában s még most fentartásával befogadása avagy a régi liturgia mellett maradás szabadságának, megtették a lépéseket az újnak az életbeléptetéséhez. Erdélyben ez az ügy nem keltett nagy izgalmakat. Beza egyik művecskéjének: „Az Ur vacsorájának adása és vétele felől való jó tanács“-nak szintén ebben az évben Kolozsvárrt történt kiadása¹ a legjobb időben jött arra, hogy elejét vegye az ellentétek kiélesedésének, adiaforáknak nyilvánítván az urvacsoraosztás külső formáit, tehát az urvacsorai jegyek egyszer vagy kétszer való fölemelését is, a melyről külön tárgyhöz méltó hévvel folyt a harcz a Tisza két mellékének reformátusai között. Basire Bezával ellentétesen javaslatok 3. pontjában uniformitást óhajtana az urvacsorai szertartásban, mint a mely előmozdítaná szerinte az egyházi egységet. Határozott javaslattal egyáltalában nem lép fel, de kétségtelen, hogy nem a puritánusok irányának megfelelő alakban szerette volna az uniformitást, hanem minden bizonynyal éppen ellenökre.

Ugyancsak ellenök irányzott volt az az indítványa is, mely a tankönyvek egyformásítását követelte volna. Ha csupán az iskolacserélő diákok érdekét vesszük szemügyre, talán találhatunk valami megszívlelni valót ebben az iskoláknak minden tekintetben való egyöntettségére törekvő pontban. Azonban a tankönyv-monopolium abban az időben még kevésbbé volt jogosult, mint manapság, mert nemcsak pedagogiai okok szólottak ellene, hanem valósággal megölője lett volna minden szellemi haladásnak. Micsoda rettenetes erőfeszítésbe került volna egy-egy elavult tankönyv kiküszöbölése, ha az összes iskolák közös főhatósága lett volna erre fel-

¹ Magyar Könyvszemle 1882. évf. 86. l.

jogosítva, a mikor pl. a Keckermann scholastikus irányu könyveinek egyetlen iskolában való mellőzése is a tanári hivatalába került Tolnai Jánosnak! És tényleg egyenesen a scholasticismus szelleme érdekében, a puritánus és antischolastikus szerzők (Amesius, Ramus) egyre több tért foglaló műveinek a kirekesztése végett tette ezt az indítványát Basire. Nem is szólva a tiszánineni kerületbe tartozó sárospataki kollégiumról és a tiszántúli kerületben levő nagyváradiról, a melyekbe akkor már évek óta ezek a könyvek voltak bevéve, az erdélyi iskolákból is kivonulóban voltak immár a Keckermannok és Basire más ilyen elvtársai. Ki is vonultak csakhamar azután végképpen s amazok jöttek a helyökre. De micsoda áttörhetetlen gát emelkedett volna előttök, ha határozatba megy a Basire akaratára, kinek felekezeti elfogultságát és türelmetlenségét eléggé jellemzé az a közbevetett megjegyzése, melylyel túlságosnak találta azt a türelmességet, a miben Erdélyben részesültek a reformátuson kívüli többi vallások.

Különösen a káté ugyanazon egy voltát tartotta fontosnak látszólag Basire, a mi arra mutat, hogy a szatmárnémetii zsinat végzéseinek és a Geleji-féle kánonoknak a heidelbergi káté érdekeit ápoló törekvéseik még mindig nem arattak teljes sikert. Vagyis ez a szimbolikus tekintélyvel felruházott káté-tankönyv minőségében sehogy se bírt népszerűsége vergődni. Még a mesterséges eszközök is hiábavalóknak bizonyultak részint a káté gyarlósága miatt, részint a régen megszokott másféle tankönyv iránti tartós előszeretetnél fogva.

Minden kétséget kizárólag első sorban a puritánusok hátrányára iparkodott életbeléptetni Basire a szatmárnémetii nemzeti zsinaton már tíz évvel előbb elhatározott, de azért csak papiroson maradt censurát s rendezni annak ügyét. Azonban ügyeskedve bizonyos alkotmányos és demokratikus mezbe öltözötten mutatta be ebbeli szándékát, amennyiben egy pontba foglalta az időközben előforduló egyházigazgatási ügyeknek a püspökkel együttesen való elintézésére kiküldendő zsinati bizottság javasolásával, a censura végzésére is ugyanazt a bizottságot tartván felhatalmazandónak, de már nem a püspököknek, hanem a tudományos kérdésekben illetékesebb birónak: a gyulafejérvári „professor“-nak, tehát azon időszerint önmagának a vezetése alatt. Szerfelett boszanthatta az a körülmény, hogy az elmúlt évek folyamán a puritánusok nemcsak szabadon terjeszthették eszméiket a sajtó útján, hanem többször még polemiába is bocsátkoztak ellenfeleikkel, azaz az uralmon lévő párt tagjaival, a mi legalább is kisebb-szerű felségsértésnek tünhetett fel Basire előtt. Kivált ha a közeljövőbe előre nézve, látta vagy sejtette, hogy éppen ő lesz agyonczáfolva nemcsakára, ha csak hamarosan életbe nem léptetik a censurát. Sorsát azonban úgy sem kerülhette volna el, mert az ellene irt munka talán várakozása ellenére nem Erdélyben, hanem Sárospatakon látott napvilágot, a hová nem ért volna el az erdélyi censura hatalma.

Basirenek többi reformtervei teljesen közönyösek voltak az akkor szőnyegen forgó kérdések és törekvések szempontjából, de annál nagyobb fontossággal bírtak az erdélyi egyházi és iskolai viszonyok javítása, rendezése és fejlesztése tekintetében. Általában arról tesznek bizonyoságot, hogy elég éles szeme volt a hiányok és bajok megismerésére. Mint sok földet bejárt embernek, ki sokkal előhaladottabb állapotoknak volt sok ideig közvetlen szemlélője, ez túlságos nagy érdeméül természetesen nem tulajdonítható. De sokkal inkább méltányolható az a bátorság, hogy elő

merte hozni reformeszméit, a melyek közt azonban olyan is van, mi nem annyira a haladás, mint inkább csak a rend ügyét volt hivatva szolgálni. Ilyenszerű ugyanis a triviális iskolák megrendszabályozását célzó, a mely szerint azok ne haladhassanak felül a retorikán. Tényleg a „septem artes liberales“ eme csoportjában ennek kellett volna lennie a befejező tananyagának, de egyes képzetesebb és ambiciozusabb tanárok gyakran túlhaladtak rajta s belémenetek a quadrivium körébe is, nagy hasznára az ifjúságnak is, mely többnyire be is fejezte ott helyben a tanulmányait, hasznára a közművelődésnek is, az ilyen ifjak nagy száma következtében; de hasznára az illető tanítézetnek is, melynek tovább fejlesztésére nem ritkán ez a „retorikán felül“ való terjeszkedés tette le az alapot, az ideiglenes helyzetnek állandó tételével.

Már a magán iskolák ellen szóló 10. pont jóval indokoltabb lehetett a közérdek szempontjából. Azok a vándortanítók vagy átmenetileg nevelősködő egyének, a kik az öreg Rákóczy György udvari scholájának mintájára egy-egy mágnásnál e fajta ideiglenes és fiók-iskolákat rendeztek be, bizonyára nem voltak Keresztúri Pálok s nagyon közreműködhettek tanítványaik révén a főnemesi osztály szellemi színvonalának leszállításában. Sőt befolyást gyakorolhattak általában mindenik osztályára, miután az iskoláknak a később vagy korábban növendékeiké lett ily ifjakhoz kellett jórészt alkalmazkodniok s ezek elmaradottsága megakadályozta a többieknek is a rendes és arányos előmenetelét, bizonyosan a legtöbbször helyrehozhatatlanul.

Helyeselhető volt az anyakönyvek vezetését illető javaslata is, noha legalább a kereszteltekére vonatkozólag nem volt már új dolog ez a kívánalom a magyar reformátusok közt sem, mert hiszen a hercegszőlősi kánonok is nyolczvan évvel azelőtt említést tettek róla. Leginkább helyeselhető aztán a lelkészek anyagi és társadalmi helyzetének javítását indítványozó két pont (13—14.), melyek egyfelől tisztességes ellátást és foglalkozásukhoz illő megbecsültetést kívántak részökre, másfelől ez utóbbi érdekében megszüntetendőnek ítélték az összes református egyházak közt egyedül a magyarnál divatos papmarasztási rendszert, mely évről-évre kitétte a lelkészek existenciáját vagy a demagogia izgatásainak, vagy a földesur önkényének. Becsületére válik Basire-nak, hogy fényesen díjazott és nagy tekintélyű állásában megesett a szíve lelkésztársai sorsán és segíteni próbált nyomoruságos állapotukon. Nem rajta mult, hogy egy évszázadnál is jóval több időnek kellett még elteltie, míg sikerült azok „ambulatorius“ állását „perpetuus“-szá változtatni, már t. i. annyira, a mennyire.

Mert bizony az 1656-iki marosvásárhegyi zsinat alkalmasint nem foglalta végzéseik közé Basire-nak sem ezen, sem a többi indítványait. Csupán negatív adataink vannak ugyan rá, de ezek is eléggé bizonyítanak ebben az irányban. Semmi nyoma ugyanis, hogy a kátémagyarázatokon és a magyar nyelvű leányiskolákon kívül csak egy is közeledett volna a megvalósulás felé akkortájtban. Ezek is mindenesetre a rólok szóló más törvényszerű intézkedések, nem pedig valami ekkori határozat következtében. Ennyi reformtervet egy csomóba gyűjtve bizonyosan azzal hártottak el talán még a bővebb megbeszélés elől is, hogy a nem régen alkotott rendszeres egyházi törvénykönyvnek (a Geleji-félenek) gyökeres átalakítását vonná maga után elfogadásuk, a mi igen hirtelen történnék az alig

életbelépett és még ki sem próbált kánonokra nézve, részökről pedig könnyelműség volna ily kevés idő (hét év) múltán e félébe belémenni. Így a fő konzervatív szószólót valószínűleg éppen a konzervativizmus érveivel czáfolták és szavazták le. Gyönyörködhetett a saját visszhangjában.

Zoványi Jenő.

III.

Örömmel olvastam Kropf Lajos érdekes közleményét, mely az 1656-ik évi marosvásárhelyi zsinattal ismertet meg, melyről eddig is csupán Basire azon feljegyzéseiből tudunk, melyeket Kropf már 1889-ben közölt. Am az említett zsinat — az évenként rendszeresen tartatni szokott zsinatok egyike — az erdélyi ref. egyház életében nyomokat nem hagyott s így Basirenek ottani s általa különösen kiemelt szereplését többre nem becsülhetem, mint mikor egy egyesületbe először belépő új tag az első gyűlésen „radikális“ indítványokkal áll elő.

Basire állítólagos elnökségére azt kell megjegyeznem, hogy a zsinatokon mindig a püspök elnökölt. De a zsinatok kiegészítő részeit képező s rendszerint a zsinat második napján kezdődő papi vizsgálatokon (abban az időben) a gyulafejevári kollégium egyik professzora. Így lehetett elnök 1656-ban a marosvásárhelyi „zsinaton“ Basire Izsák is.

Ez mind találgatás. Azonban tény az, hogy Basirenek általa annyira kiemelt, református munkássága egyházunkon nyomokat — egy pár polémikus író kivételével — nem hagyott, különösen az érintett marosvásárhelyi zsinaton kifejtett működése éppen semmit.

Pokoly József.